

3. Гродзинский М.М. Улики в советском уголовном процессе / М.М. Гродзинский. М. : Госюриздат, 1945. 227 с.
4. Савонюк Р.Ю. Доказування в досудовому слідстві: навч. посіб. Сімферополь: Вид-во Доля, 2003, 184 с.
5. Сергеев В.И. Юридическое заключение в практике адвоката. Российская юстиция. 1998. № 4. С. 44–46.
6. Озерський І.В. Безоплатна правова допомога та приватна детективна діяльність у змагальному кримінальному процесі України. Віче. 2011. № 24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2011_24_2.
7. Ахтирська Н.М. Безоплатна правова допомога та приватна детективна діяльність у змагальному кримінальному процесі України. Віче. 2011. № 24. С. 2–4.
8. Про приватну детективну (розшукову) діяльність: Проект Закону України № 3726 від 28.12.2015 р. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JH2VI00V.html (дата звернення: 1.06.2018 р.).

УДК 343.125.2

МОМЕНТ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Помаз Ярослав Олександрович,
прокурор Чернігівської місцевої
прокуратури, юрист 1 класу
(Чернігівська місцева прокуратура,
м. Чернігів, Україна)

Лазоренко Євгеній Юрійович,
прокурор Чернігівської місцевої
прокуратури, юрист 1 класу
(Чернігівська місцева прокуратура,
м. Чернігів, Україна)

У статті автори з практичної точки зору аналізують положення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) щодо затримання особи без рішення суду як тимчасового запобіжного заходу. Оскільки наведене в ст. 209 КПК України визначення моменту затримання особи не дає повного уявлення про те, який саме час є відправним моментом виникнення у затриманого прав, обов'язків і, як наслідок, застосованого примусу, відповідних обмежень конституційних прав і свобод, у статті запропоновано нове визначення поняття «момент затримання», яке відрізняє його від того, що нині є, а також відмінного від поняття «добровільного перебування» особи на місці виявлення ознак кримінального правопорушення. Проаналізовано законодавство, а також дії правоохоронних органів, їх службових осіб, уповноважених на здійснення затримання особи.

У запропонованій статті визначено процедуру та механізм фіксації моменту обмеження особи на вільне пересування уповноваженою службовою особою.

Визначено проблеми кримінальної процесуальної регламентації моменту затримання особи та обґрунтовано необхідність внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Крім того, авторами наведено характерні ознаки «затримання» уповноваженою службовою особою правоохоронного органу, а також розкрито поняття «примус» як складової частини затримання і в чому відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» він полягає. Акцентовано на визначенні правових підстав затримання особи, гарантії додержання її прав і свобод. Визначено основні складники затримання особи.

З огляду на те, що затримання особи має на меті обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина, авторами також проаналізовано роль прокурора як учасника досудового розслідування, на якого покладено обов'язок здійснення нагляду у формі процесуального керівництва.

З метою подальшого внесення законодавцем відповідних змін до процесуального Закону авторами статті запропоновано нову редакцію ст. 209 КПК України.

Ключові слова: затримання особи, тимчасовий запобіжний захід, заходи примусу, момент затримання, адміністративне затримання, прокурорський нагляд.

THE MOMENT OF DETENTION OF A PERSON: SOME PROBLEMS OF LEGAL REGULATION IN THE CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Pomaz Yaroslav Oleksandrovych,
prosecutor of the Chernihiv local
prosecutor's office, a lawyer of the 1st
class (Chernihiv local prosecutor's office,
Chernihiv, Ukraine)

Lazorenko Yevgeniy Yuriiiovych,
prosecutor of the Chernihiv local
prosecutor's office, a lawyer of the 1st
class (Chernihiv local prosecutor's office,
Chernihiv, Ukraine)

In the article the authors from the practical point of view analyze the statute of the CPC of Ukraine concerning the detention of a person without a court decision as a temporary preventive measure. In connection with the fact that in art. 209 of the CPC of Ukraine, the determination of the moment of the detention of a person does not give a complete picture of what time is the starting point of the occurrence of the detainee's rights, duties and, as a result of the imposed coercion, the appropriate restrictions of the constitutional rights and freedoms, the article proposes a new definition of the concept of "the moment of detention", which distinguishes it from the present one, and also differs from the concept of a person's "voluntary stay" at the place of the detection of the signs of a criminal offense. Analyzed legislation, as well as the actions of law enforcement agencies, their officials authorized to carry out the detention of a person.

The proposed article defines the procedure and mechanism for fixing the moment of restriction of a person to free movement by an authorized officer.

The problems of criminal procedural regulation of the moment of detention of a person are identified and the need for amending the Criminal Procedure Code of Ukraine is substantiated.

Besides, the authors cite the characteristic features of the "detention" by the authorized person of the law-enforcement authority, as well as reveal the concept of "coercion" as a

part of the detention and its essence in accordance with the Law of Ukraine "On the National Police". Attention is focused on the determination of the legal basis for the detention of a person, guarantees of the observance of his rights and freedoms. The main components of the detention of the person.

Taking into consideration the fact that the detention of a person is aimed at limiting the man and citizen's constitutional rights and freedoms, the authors also analyzed the role of the prosecutor as a participant in pre-trial inquest, which is entrusted with the duty of supervising in the form of procedural leadership.

In order to further introducing the appropriate changes to the procedural Law by the legislator, the authors of the article proposed a new wording of art. 209 of the CPC of Ukraine.

Key words: detention of a person, temporary preventive measure, measures of coercion, moment of detention, administrative detention, prosecutor's supervision.

З моменту проведення реформування кримінального-процесуального законодавства минуло майже 6 років, а з моменту реформування органів внутрішніх справ – трохи більше 3 років.

За час реалізації нових норм кримінального процесуального законодавства на практиці виникали й продовжують виникати чимало проблем, які здебільшого залишаються невирішеними на законодавчому рівні, не завжди можна знайти однозначні відповіді на них і в судовій практиці.

Одними з таких проблем, які нині існують, є момент затримання особи, а також застосування примусу під час його здійснення.

Для більшості кримінальних правопорушень саме затримання відіграє одну з ключових ролей в отриманні доказів, а момент затримання впливає на обрахунок строку повідомлення особі про підозру, прийняття рішення про звільнення особи з-під варти, обрання запобіжного заходу та й досудового розслідування загалом. Не останню роль правильне визначення моменту затримання відіграє у процесі виникнення прав і обов'язків затриманого.

До грудня 2018 р. існувала лише одна норма законодавства, що регулювала або хоча б давала уяву про момент затримання, – це ст. 209 КПК України.

Інші положення законодавства, які регулювали затримання особи, містилися Конституція України, КУпАП, закони України «Про Національну поліцію», «Про безоплатну правову допомогу» та інших нормативно-правових актах.

Вирішити вказану проблему могли у листопаді 2018 р. із прийняттям Верховною Радою України низки змін до КПК України та Кримінального кодексу України. Однак й вони не вирішили всіх проблем, а в деяких моментах, навпаки, поставили нові запитання.

Питанням визначення затримання особи та його складової частини моменту затримання майже не приділено уваги у наукових працях процесуалістів.

Більшість наукових доробків окреслювались певними межами: 1) затримання як запобіжний захід (Ю. Алєнін, В. Галаган, Ю. Грошевий, Г. Кожевніков, Л. Лобойко та ін.); 2) затримання як тимчасовий запобіжний захід (Г. Сисоєнко, В. Фаринник, Ю. Янович, В. Гончаренко та ін.); 3) затримання як етап збирання доказів (Р. Белкін, В. Гмирко, О. Кучинська, М. Михеєнко, М. Погорецький, Н. Сібільова та ін.).

Метою є ґрунтовний аналіз законодавства, а також дій правоохоронних органів, їх службових осіб, уповноважених на здійснення затримання, а завданням – надання теоретичного визначення термінам «затримання особи», «момент затримання особи», а також пропозиція регламентації процедури точної фіксації моменту обмеження особи у здійсненні нею права на вільне пересування.

Об'єктом дослідження виступають особливі відносини, які виникають між уповноваженими особами правоохоронного органу, особою, стосовно якої вживаються заходи затримання, а також оцінка прокурором із позиції дотримання принципів верховенства права, законності, поваги до людської гідності, забезпечення права на свободу, особисту недоторканість та захист.

Безпосереднім предметом дослідження виступають ст.ст. 208, 209 КПК України, ст.ст. 23, 29, 34 Закону України «Про Національну поліцію», а також проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, № 7279-д, прийнятий Верховною Радою України 21.11.2018 р.

Реалізуючи свої повноваження щодо припинення правопорушення, примушення до підкорення законним вимогам тощо, правоохоронні органи наділені правом проводити затримання особи.

Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду є основним видом тимчасового запобіжного заходу, який здійснюється з метою припинення правопорушення, попередження уникнення слідства чи суду та запобігання спробам перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином. Можливість затримання особи без попереднього отримання рішення суду зумовлена тим, що часто необхідність затримання виникає раптово і має невідкладний характер [1, с. 189].

Нині з аналізу положень чинного законодавства випливає, що офіційне визначення поняття «затримання особи» містить лише ч. 2 ст. 176 КПК України.

Водночас особа може бути як зупинена працівниками правоохоронного органу з підстав, передбачених Законом України «Про Національну поліцію», так й затримана поза межами кримінального процесу в порядку, визначеному положеннями КУпАП. Однак варто зауважити, що вказані два види заходів забезпечення правопорядку якісно відрізняються від кримінального процесуального затримання, оскільки не мають на меті проведення перевірки причетності особи до вчинення кримінального правопорушення, хоча здебільшого передують цьому.

Так, під адміністративним затриманням варто розуміти захід забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, який полягає у тимчасовому обмеженні свободи пересування і місцезнаходження та застосовується в разі, коли інші заходи адміністративного припинення неефективні для забезпечення належного виконання провадження у справі про адміністративне правопорушення і забезпечення притягнення правопорушника до відповідальності [2].

Своєю чергою, КПК України визначає, що затримання особи – це тимчасовий запобіжний захід, який застосовується з підстав та в порядку, визначеному цим Кодексом [3].

Водночас КПК України не дає відповіді на питання, чи є затриманням ситуація, коли особа добровільно, без будь-якого тиску зі сторони працівників поліції, погодилась залишитись на місці події до приїзду слідчо-оперативної групи.

У листопаді Верховна Рада прийняла у другому читанні та загалом законопроект № 7279-д «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». У тексті законопроекту запропоновано доповнити КПК України новою ст. 298², яка регулюватиме затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок.

Відповідно до вказаної статті уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених п.п. 1 і 2 ч. 1 ст. 208 цього Кодексу, та лише за умови, що ця особа: 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової

особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; 2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; 4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточенню [4].

З аналізу норм вказаної статті випливає, що ситуація, коли особа-правопорушник добровільно погодилась залишитись на місці події до приїзду слідчо-оперативної групи та виконує законні вимоги правоохоронних органів, не є затриманням особи, оскільки законодавець визначив вичерпний перелік підстав для затримання особи.

Варто зауважити, що норма закону, яку запропоновано законодавцем, дійсно необхідна.

Водночас ця норма вводиться законодавцем як нове поняття, яке регулює окрему групу правовідносин – затримання осіб, що вчинили кримінальні проступки, і повністю не зачіпає питання затримання особи, що вчинила злочин. При цьому варто не забувати, що аналогія закону в кримінальному процесі не застосовується.

Таким чином, підбиваючи підсумок першої частини нашого дослідження, можна вивести коротку дефініцію того, що треба розуміти під затриманням особи у кримінальному процесі, – це завжди короткостроковий примус, виражений активними фізичними діями з боку уповноваженої особи правоохоронного органу в обсязі, дозволеному законом та достатньому для забезпечення правослухняної поведінки затриманого.

Що стосується питання моменту затримання, яке є невід'ємною частиною затримання особи, варто звернути увагу на положення ст. 209 КПК України.

Так, вказаною статтею визначено, що особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою [3].

Таким чином, момент затримання особи зводиться до двох аспектів: 1) коли особа затримана силою – застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів; 2) коли особа змушена підкоритися наказу та залишитись на місці вчинення кримінального правопорушення, наприклад, до приїзду слідчо-оперативної групи.

Водночас законодавець не дає чіткого розуміння того, що треба розуміти під поняттям «сила», а також наводить оціночне поняття «підкорення наказу».

Для того щоб знайти відповідь на вказані питання, необхідно звернутись до положення Закону України «Про Національну поліцію», а саме ст. 42.

Так, поліція під час виконання повноважень, визначених Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу: 1) фізичний вплив (сила); 2) застосування спеціальних засобів; 3) застосування вогнепальної зброї.

Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників [5].

На наш погляд, із метою реалізації правоохоронними органами завдань КПК України, в тому числі припинення злочинної поведінки особи, єдиним можливим заходом може бути лише фізичний примус, оскільки його застосування та застосування спеціальних засобів завжди знаходить своє підтвердження та відображення в процесуальних документах, якими є, відповідно до положень ст. 103 КПК України, протокол.

Яким чином підтвердити факт висловлення наказу і як процесуально оформити з точки зору практичної реалізації, не зрозуміло.

Наявність вказаної обставини завжди призводить до спекулювання з боку сторони захисту часовими межами проведення затримання особи. Зокрема, сторона захисту завжди акцентує на тому, що момент затримання на порядок раніше, ніж той, який вказаний у протоколі.

Тому задля побудови єдиної позиції щодо моменту затримання треба відмовитись від оціночних понять і залишити регламентовані законодавством фізичні дії, які мають конкретний вираз, а саме фізичний примус, який може знаходити свою реалізацію у формах, передбачених Законом України «Про Національну поліцію».

Своєю чергою, прокурор, який є учасником кримінального процесу і виконує покладені на нього обов'язки, визначені положеннями ст.ст. 2, 8, 9, 11, 12, 20, 36 КПК України, має вживати необхідних заходів до поновлення обмежених правоохоронними органами конституційних прав та свобод людини та громадянина. Насамперед, прокурору треба перевіряти процесуальні документи, складені під час затримання на предмет відображення в них обставин затримання особи, осіб, що застосовували примус із метою затримання підозрюваного, а також перелік примусових заходів та час, на який їх було застосовано задля забезпечення правослухняної поведінки затриманого.

Відсутність вказаних ключових складників протоколу затримання нарівні з тими, що прямо передбачені законодавством, у майбутньому призведе до негативних наслідків для повноти та законності проведення досудового розслідування.

На всі факти виявлення істотних порушень процесуального законодавства прокурор має принципово реагувати шляхом використання інструментарію, наданого йому законом, у тому числі звільнення незаконно затриманих осіб із місць тимчасового затримання, ініціювання питання притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності тощо.

Таким чином, із метою усунення наведених вище суперечностей, необхідно внести зміни до процесуального кодексу, виклавши ст. 209 КПК України щодо визначення чіткого моменту затримання особи в новій редакції.

«Під моментом затримання треба розуміти конкретний час доби, коли особа через примусові заходи (фізична сила; застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї) змушена залишитися поряд із уповноваженою службовою особою чи у приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального злочину, у випадках, передбачених п.п. 1-3 ч. 1 ст. 208 цього Кодексу, та лише за умови, що ця особа:

- 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального злочину або чинить опір;
- 2) намагається залишити місце вчинення кримінального злочину;
- 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального злочину не виконує законних вимог уповноваженої службової особи.

Затриманням особи не вважаються добровільна згода особи залишитись на місці виявлення ознак кримінального правопорушення до приїзду слідчо-оперативної групи та добровільна згода особи на видачу матеріальних об'єктів, які були знаряддям вчинення злочину, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій.

Список використаних джерел:

1. Коваленко В.В., Удалова Л.Д., Письменний Д.П. Кримінальний процес: підручник К.: «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.
2. Калюжний Р.А., Комзюк А.Т., Погрібний О.О. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Науково-практичний коментар. URL: <http://mego.info/>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI/ URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Законопроект від 20.04.2018 р. № 7279-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.